

DÜŞÜNENLERİN DÜŞÜNCELERİ

Avrupanın çeşitli ülkelerinde ve özellikle İsviçre'de faaliyet gösteren antikacıların mağazaları Türkiye'den getirilmiş eserlerle doludur. Neşredilen kataloglarda bu eserlerin resimleri ve Anadolu'da bulundukları yerler bile kaydedilmektedir. Sadece 15 yıl içinde Türkiye'den kaçırılmış eserlerle müstesna değerde bir müze kurabilirdik.

Eski eser kaçakçılığı

AVRUPA müzelerinin eski çağ bölümlerini gezen yurttaşlarımız etiketlere dikkat edip en güzel ve en önemli eserlerin nerelerden geldiğini öğrenince büyük bir üzüntüye düşmektedirler. Çünkü batı ülkelerinin ün salmış müzelerinde sergilenen koleksiyonların büyük bir kısmı Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içindeki memleketlerden alınıp götürülmüştür. Eski eserlerin fermanlarla, hediye ya da önemsiz paralar karşılığında, dünya müzelerine nakledilmesi 18. yüzyılda başlamış ve 19. yüzyılın sonlarına, İstanbul Müzesinin ilk müdürü Osman Hamdi zamanına değin süregelmiştir. Osman Hamdi bu umursamazlığı büyük ölçüde önlemiş, cumhuriyet devrinde ise, dışarıya eski eser çıkarılmasını devlet kesinlikle yasak etmiştir.

Eğer Atina Akropolis'in'deki Parthenon eserleri, Arabistan çölündeki Mıșatta Sarayı, Güneybatı Anadolu'daki Lykia mezarları, Bodrum'daki dünyanın yedi harikasından biri olan Mausollein, Miletos'un Agora kapısı, Bergama'nın Zeus sunağı ve daha onbinlerce büyüklü küçüklü eser dünya müzelerine götürüleceklerine İstanbul'da toplanmış olsalardı, bugün yurdumuzda, British Museum'un dört beş misli büyüklüğünde muazzam bir müzeler sitesine sahip olacaktık.

YAZAN:

Ord. Prof. Dr. Ekrem AKURGAL

[D.T.C. Fakültesi öğretim üyesi]

İLK ROMALILAR

BAŞLADI

Aslında tarihi eser soygunculuğu eski Mısır devrinden beri mevcuttur. Hititler, Assurlular, İranlılar da savaşlarda yendikleri milletlerin eserlerini bir zafer nişanesi olarak götürmüşlerdir. Tarihin en insafsız eski eser soygunculuğunu Romalılar yapmış ilkin, M.Ö. birinci yüzyılın ilk yarısında diktatör Sulla ve onun arkasından birçok Roma İmparatoru Anadolu ve Yunan yarımadalarından sayısız ölçüde değerli eserleri Roma'ya nakletmişlerdir.

Ancak bütün bu eser soygunculukları zorla yapılmış, Osmanlı İmparatorluğu devrinde ise batılılar naklettikleri eski eserleri bilgisizliğimizden yararlanarak Sultan'lardan sağladıkları ferman'larla elde etmişlerdir. Nitekim, yukarıda da işaret edildiği üzere, Osman Hamdi gibi aydın ve bilgin bir kişinin çabalarıyla Osmanlı Devleti'nin en güçsüz günlerinde bile eski eserlerin batıya nakledilmeleri önlenmiş bulunuyordu.

Osmanlı devrinde elimizdeki hazinelerin değerini gerçekten bilmiyorduk. Öyle ki, yabancılardan götüremedikleri birçok mâbet, heykel ve kabartmayı aynı bilgisizlikle kireç kuyularında erittik. Anadolu'da bir zamanlar ayakta duran eşsiz güzellikteki anıtlar özel evler inşa edilmek üzere tahribedildi. Gerçekten arkeologlar her örenin birçok yerlerinde kireç kuyuları bulmuşlardır.

YAĞMA EDİLİYOR

Bugün mermer heykelleri ya da mâbet ve saray kalıntılarını artık kireç kuyularında eritmiyoruz. Ancak, Atatürk devrinden sonra, eski eserler tıpkı Osmanlı devrinde olduğu gibi, yine dışarıya götürülmektedir. O günden bu yana bir tek değişiklik olmuştur. Eskiden devlet idaresinin bilgisizliğinden giden eserler bugün, devlet ve millet olarak bu konuda gösterdiğimiz tedbirsizlikten kaçırılmaktadır. Bugünkü durum bir bakıma eskiden daha korkunç ve daha acıktır. Şimdi harabeler ve o eski anıtlar hazine arayıcıları eli ile dinamitlenmekte, örenler yağma edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra zenginleşen bir çok Avrupa ülkelerinde ve ayrıca Amerika'da eski eser toplama merakı büyük ölçüde artmıştır. Bu nedenle eski eser kaçakçılığı Türkiyede ekonominin «arz ve talep» kanununa uygun olarak gelişmektedir. Enternasyonal şebekeler tarafından idare edilen «çarıklı arkeologlar» ellerinde büyük şişeleri harabelerde toprağa batırıp içlerinde mezar hediyeleri saklı bulunan lâhit veya küpleri aramakta, bazıları da sistematik olarak her çeşit eski kalıntı taharri etmektedir. Bunlardan bazıları manyetik maden arama aletleri de kullanmaktadırlar. Aralarında para toplayarak «şirketler» kuran gruplar geceleri çoban köpeklerinin himayesinde ve haberciliğinde lüks lâmbaları ile «arkeolojik» kazılar yapmaktadırlar.

Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ve özellikle İsviçre'de faaliyet gösteren antikacıların mağazaları Türkiye'den getirilmiş eserlerle doludur. Neşredilen kataloglarda bu eserlerin resimleri yer almakta, fiyatları ve bazen de Anadolu'da bulundukları yerler bile kaydedilmektedir. 2 ilâ 30 bin İsviçre frangına satılanlar yanında adları kataloglarda geçmeyen fildişi, gümüş ve altın eserler astronomik rakamlarla Avrupa ve Amerika müzelerine aktarılmaktadır. Sadece bu on-

beş yıl içinde Türkiye'den kaçırılmış eserlerle müstesna değerinde bir müze kurabilirdik.

IHRACAT MÜSAADESİ

Katıldığım uluslararası bir toplantıda, bir resmi konuşma sırasında Türkiye'den kaçırılan eserler konusunda yakındığımda Avrupa müzelerinden birinin müdürü, «Elbette kaçırılacaktır, çünkü siz elinizdeki eserlerden bize hiç vermiyorsunuz; bizim müzelerimiz nasıl beslenecek» diye cevap verdi. Hislerini gizleyemeyen meslekdaşıma gereken objektif karşılığı verdim. Hattâ orada bulunan diğer Avrupalı meslekdaşımdan da destek gördüm. Ancak nezaket gereği tarafımı tutan müze müdürlerinin de aslında başka türlü düşünmediklerini bilmemizde yarar vardır. Nitekim, «Milletlerarası Kazılar Yönetmeliğinin» hazırlanması nedeni ile bir Türk meslekdaşımla birlikte katıldığım bir başka toplantıda Avrupa ve Amerika müzelerini temsil eden arkeologların şiddetli baskılarına maruz kalmıştık; o konuşmalarda hepsi birden Akdeniz memleketlerinden, kanunî yollardan, eski eser ihracına müsaade edilmesini istiyorlardı. Türkiye'nin böyle bir kararı kabul etmesi düşünülemezdi. İtalya delegeleri de kesinlikle red cevabı verdiler. Yönetmelik tabiatıyla bizim istediğimiz şekilde çıktı.

Avrupa ve Amerika müzelerinin Türkiye ve diğer Akdeniz ülkelerinde yapılan kaçakçılığı açık veya kapalı desteklediklerini bildiğimize göre çalışmalarımızı çok dikkatli yapmamız gerekiyor. Aksi takdirde önceleri yüzyıllar boyunca cahaletimiz yüzünden alıp götürülen eserlerin arkasından şimdi yenileri tedbirsizlik yüzünden kaçırılacaktır.

Kaçakçılık konusunda Müzeler Umum Müdürlüğü aslında çok güzel tedbirler almış bulunmaktadır. Eskiden kaçak kazılarla veya rastlantı buluntularla elde edilen eserleri jandarma ve polis eli ile müsadere eden müzelerimiz şimdi devletin kendilerine verdiği ödeneklerle satın almaktadırlar. Bununla beraber bu ödeneği birkaç misline çıkartmak gerektir. Aksi takdirde bizim müzelere üçüncü, dördüncü sınıf eserler kalacak, önemlileri ve güzelleri dışarıya gitmekte devam edecektir.

Millî Eğitim Bakanlığının «Önleyici Kazılar» adı altında yaptığı araştırmalar kaçakçılığı önleyecek en mühim tedbirdir. Ne var ki ödenek yetersizliğinden ve harcamalardaki formalite zorluklarından «önleyici kazılar» şimdiye kadar ancak bir iki yerde yapılabilmektedir. Oysa bu çeşit önleyici kazıların her yıl on, onbeş yerde ve harcama kolaylıklarıyla yapıldığı takdirde kaçakçılığa büyük ölçüde engel olunacaktır. Ayrıca bu önleyici çalışmalarla elde edilen eserler müzelerimizi görülmemiş bir şekilde zenginleştirecektir.

Millî Eğitim Bakanlığının dışarıya kaçırılan eserlerin satışa çıkarıldığı yabancı ülkelere heyet gönderip, bu eserlerimizin satın alınarak vurdumuza geri getirilmesi yolundaki çalışmaları da dünya kamu oyu önünde yarattığı anlamlı etki bakımından çok yararlı olmuştur.

Müzeler Umum Müdürlüğünün eski eser müfettişlikleri tesis etmesi de çok yerinde bir tedbirdir. Ancak, sağlanan iki kadro büyük bir ülke olan Türkiye için çok yetersizdir. En aşağı on müfettişin her an daimî şekilde teftişte bulunmaları ve nakil vasıtaları kullanmak bakımından rahat imkânlara sahip olmaları gerektir.

BEKCİLER AZ

Eski eser kaçakçılığını, özellikle harebelerin turistler ve antikacılar tarafından soyulmasını önleyecek tedbirlerin başında

harabe bekçileri gelmektedir. Ne yazık ki, Müzeler Umum Müdürlüğünün bütçesi yeteri kadar bekçi kullanmağa elverişli değildir. Her harabeye en aşağı 2, bâzı yerlerde 3 veya daha fazla bekçi konması gerektir. Harabelerimizi bu kadar az miktarda, üstelik küçük maaşlı bekçilerle koruduğumuzu öğrenen bir İtalyan arkeologu, «Sizin harebelerinizin yok olmadığına şaşıyorum. Bizde bu kadar az bekçi olsa, taş taş üstünde kalmazdı. Biz ayrıca harebelerimize memur da tayin ediyoruz» demişti.

Görülüyor ki, tedbirler aslında alınmış, ancak bütçe imkânsızlıklarından dolayı yetersiz olduğu için amaca ulaşamamıştır. Eksiklerin bir an önce tamamlanmasını candan diliyoruz.